
Pripomíname si

Kto bol Ladislav Lorenc a ako súvisí Martin Kukučín s Prievidzou? Ten prvý, neobyčajne húževnatý muž, kryptografológ a knihovník, pracoval a žil v našom meste. Svoj život zasvätil rozlúšteniu tajného písma toho druhého, jedného z našich najväčších spisovateľov.

Ladislav Lorenc - slovenský Champollion

Narodil sa v roku 1907 v Kremnici. Pochádzal z bohatej rodiny, otec mal firmu na výrobu kachlí a obkladačiek, matka bola vzdelaná žena. Študoval na ČVUT v Prahe, mal prevziať fabriku po otcovi, ale štúdiá nedokončil. Spočiatku pracoval v Plzni, potom v technickej knižnici v Bratislave. Do Slovenských uholných baní v Prievidzi prišiel až na sklonku svojho života (okolo roku 1960) zo Štátnej vedeckej knižnice z Košíc, keď sa zakladalo oddelenie Vedeckých a technických informácií.

Od mladosti sa zaoberal čítaním pergamenov a starých listín. Rozlúšteniu Kukučínových stenografických zápiskov sa začal venovať od roku 1943. Ani po štyroch rokoch tvrdej práce a skúmania nenachádzal logické vysvetlenie znakov. Pustil sa zlou cestou a musel sa vrátiť na začiatok. Po opakovaných listovaniach v zápiskoch narazil na citát opísaný z pomníka s menom cisára Ferdinanda I. To bolo prvé slovo, ktoré sa mu podarilo rozlúštiť preto, že sa v ňom nachádzajú dva páry písmen **d** a **n**.

Na dešifrovaní celej abecedy pracoval až do roku 1954. Kukučínova abeceda má 28 znakov, niektoré písmená majú viac podôb alebo sa nachádzajú na dvoch alebo až troch riadkoch, mnohé sú písané aj sprava doľava, iné zdola hore. V nasledujúcich rokoch preložil sedem zápisníkov, v ktorých boli aj dovedty neznáme Kukučínove diela.

Na tohto významného človeka si spomína jeho bývalá kolegyňa, pani Alena Turková, s ktorou dva roky sedeli v jednej kancelárii. *„Bol to svojim spôsobom zaujímavý človek. Dokonale ovládal niekoľko jazykov: maďarsky, nemecky, francúzsky, anglicky, rusky a jidiš. Naučil sa aj španielsky, lebo predpokladal, že Kukučínove zápisky, ktoré robil v Južnej Amerike budú mať súvislosť s týmto jazykom.“*

Nové pracovisko v Prievidzi si pravdepodobne vybral preto, aby bol bližšie k Martinu, k zdroju svojho záujmu, ku knižnici Matice slovenskej, odkiaľ si nosieval Kukučínove zápisky. Prekladom venoval všetok svoj voľný čas, pracoval po nociach a vždy s maximálnym sústredením.

Pani Turková pokračuje: „*Tu v Prievidzi už prekladal, písmo mal dostatočne nacvičené. Mala som možnosť aj nazrieť do originálneho zápisu. V čase spracovania prekladov som si prečítala všetky Kukučínove diela. Pre mňa bol najsilnejšou osobnosťou, akú som v Prievidzi vôbec stretla. Bolo to zásluhou jeho zanietenosti do práce, bol nesmierne sčítaný, nebola vari žiadna oblasť, ktorá by mu bola bývala cudzia. Bol to človek skôr vedeckého zamerania, nikdy som ho nevidela, že sa z niečoho tešil, či prejavoval radosť z nejakého úspechu.*“

Vyznačoval sa skromnosťou. Omylom ho titulovali inžinierom, proti tomu sa ohradzoval a v liste adresovanom SAV to aj vysvetľoval: „Mám len jedinú prosbu...k môjmu menu nedávajte prosím žiaden titul“.

Bol svojský, ale rešpektovaný, nepodriaďoval sa iným, ani režimu. Mal vysokú postavu, chorľavého vzhľadu. Pôsobil dojmom čudáka, rozumeli mu len tí, ktorí ho dobre poznali. Nosieval dlho len jeden kabát – hubertus, ktorý na ňom doslova visel. O sebe hovoril veľmi zriedka. Svojej bývalej kolegyni sa však priznal so zážitkom z obdobia detstva: „*Vraj, keď niečo vyparatil, tak ho otec sám nezbil, ale požiadal o to domovníka. V mladosti mal zvláštnu výchovu, rodina ho vychovávala k pokore. Keď dostal nové šaty, musel ich venovať niektorému z priateľov a on sám nosil poobšívané. Obdarovaného chlapca ešte musel na znak toho, že mu to dáva z lásky, aj pobožkať. Vraj to bolo preto, aby sa naučil skromnosti a vedel sa vcítiť do postavenia chudobnejších.*“

Jeho manželka bola Nemka, silná socialistka, bývala sama v Trenčíne. Nikdy sa neprejavovala ako rodinný typ, manželstvo nebolo šťastné, boli od seba odlúčení už v čase, keď pracoval v Košiciach. Ťažko niesol predčasnú smrť jedinej osemnásťročnej dcéry.

„*Spomínam si na naše posledné stretnutie v Prievidzi*“, končí svoje rozprávanie pani Turková. „*Stretla som ho v blízkosti železničnej stanice, cestoval do Bratislavy, zdá sa mi, že už bol na penzii. Niekde tam stála jedna pani a predávala kvety. On ich kúpil všetky a na moje prekvapenie mi ich daroval so slovami: „Možno je to posledné, čo vám môžem dať.“ A nakoniec to aj tak bolo. Lebo zakrátko na to zomrel.*“

Bol osamelý, býval v podnájme na starom Sídlišku. Ku koncu svojho života bol chorý, vedelo sa, že spáva posediačky. Zomrel v roku 1964 a nad jeho hrobom odzneli aj slová, ktoré povedal za svojho života kolegom, keď im podával do rúk Kukučínove osobné zápisky „*uvedomte si, že držíte v ruke vec posvätnú*“. Pochovaný je na cintoríne v Trenčíne.

Martin Kukučín

Rodák z Jasenovej na Orave (1860) získal svoj pseudonym po matke, ktorú v dedine volali Kukučou. Spočiatku pôsobil ako učiteľ, neskôr odišiel do Prahy študovať medicínu. Štúdiá si financoval z pôžičky, ktorú musel po ich ukončení vrátiť. V roku 1893 odišiel do Dalmácie na ostrov Brač. V dedinke Selce prijal miesto obecného lekára a pôsobil tam trinásť rokov. Ako tridsaťpäťročný spoznal pätnásťročnú Pericu Didoličovú, s ktorou sa neskôr oženil. Lekársku prax vykonával s nesmiernou obetavosťou k pacientom. Tento skromný a nezištný muž sa stal legendou a v Dalmácii zanechal po sebe spomienku „už nikdy tu nebude taký lekár ako on“.

V roku 1907 odišiel s manželkou do Južnej Ameriky, neskôr sa usadil v Punta Arenas, kde pôsobil nielen ako lekár, ale pracoval aj v rôznych spolkoch a charitatívnych organizáciách. Francúzsky Červený kríž ocenil diplomom jeho prácu vo francúzskej kolónii v Magallanes. Za prácu medzi vystaňovalcami ho po 1. svetovej vojne vyznamenal juhoslovanský kráľ Petar a udelil mu Rad sv. Sávu IV. stupňa. V roku 1922 mu bola v prvej ČSR navrhnutá osobitná štátna cena 5 000 Kčs za jeho dielo.

Odkedy Martin Kukučín písal vlastným stenografickým písmom? Tajné písmo vytvoril pravdepodobne okolo roku 1910. Podľa jeho manželky si začal tajným písmom zapisovať liečebné postupy a recepty pre pacientov. Po nepríjemnej udalosti, keď mu počas pobytu v chilskom meste Punta Arenas vnikli do pracovne neznámi ľudia, začal využívať tajné písmo aj v literárnej tvorbe. Ako uvádzal v listoch na Slovensko, takýto spôsob písania vraj robil „z bezpečnostných dôvodov“. Ale nielen preto. Tomáš Winkler vo svojom článku píše: „Vôbec nie preto, aby šetril časom. Ved' on ešte aj skratky vypisoval celým slovom. Navyše, tento spôsob mu zabral viac času, ako by písal obyčajnou latinkou. Odpoveď je len jedna – tento svoj tesnopis používal preto, aby mal viac času na rozmyšľanie.“

V roku 1920, to už mal šesťdesiat rokov, žiadal svojich priateľov, aby mu poslali učebnicu českého tesnopisu. Na prelome rokov 1922 - 23 bol v Martine. Tu si svoj čas delil tak, že pol dňa prepisoval svoje stenografické záznamy z Patagónie a pol dňa študoval slovenskú históriu. Neter Kukučínovej manželky spomína: „Aj u nás v Prahe počas návštev zväčša sedával v obývacej izbe na pohovke, na kolenách držal svoj povestný blok, stále si čosi stenografoval.“

Ján Ormis na návšteve u spisovateľa videl „na menšom stolíku ležať niekoľko kníh a pri nich otvorený malý školský zošit popísaný tesnopisom“.

Martin Kukučín píše v liste Jozefovi Škultétymu z Punta Arenas: „*Moje zápisky majú priveľký objem a v ceste by mohli zavádzať. Prehliada sa batožina a mnoho rukopisov by mohlo byť nápadné tým, čo ňuchajú. Ja mám zápisky náhodou stenografované i to nie dl'a bežných systémov, ale všakovak prispôsobené, takže nik by sa v nich nevyznal a políciu by sa museli zdať podvratnými a ja ešte mať prehánania s nimi. Radšej čo budem môcť prepracujem tuná, aby toho nemusel mnoho nosiť*“.

Pri odchode z Chile v roku 1926, kde bola v tom čase neistá politická situácia, nevezal so sebou všetky stenografované zápisky zo strachu z neprijemností. Tie boli na Slovensko dovezené neskôr diplomatickou cestou. Svojim zvláštnym kryptografickým písmom písal koncepty listov, porekadlá, príslovia a niekoľko literárnych prác, o ktorých autor predpokladal, že ich sám prepíše. Neveril, že sa v nich niekto vyzná.

Celým jeho životom sa tiahla nesmierna láska k domovine a túžba vrátiť sa. Nebolo mu to dopriate. Nahradzovali to iba občasné návštevy na Slovensku a stretnutia s priateľmi. Zomrel v Chorvátsku 21. mája 1928. Po jeho smrti vyšli v čílskej a chorvátskej tlači články s nasledujúcim obsahom: „*....ak my, neveriaci, máme mať svätca, musíme kanonizovať i tohto milosrdného slovanského lekára, ktorý urobil mnoho dobrého pre úbohých. Bol dokonalé milosrdenstvo...*“

Jeho telo previezli zo Záhrebu na Martinský cintorín v októbri 1928. Aj vo svete si uctili jeho pamiatku. Pred knižnicou Oregonskej štátnej univerzity v USA stojí jeho bronzová socha. Na ostrove Brač v Selciach existuje ulica Mateja Bencúra, v Patagónii je po ňom pomenovaná rieka Rio Bencur, A doma ? V Medickej záhrade v Bratislave je jeho socha a v Jasenovej, v jeho rodnom dome, je zriadená pamätná izba.

Anna Sabová

Pramene a literatúra:

Slovenský biografický slovník III. zväzok. Martin : MS, 1989.

Martin Kukučín v kritike a spomienkach. Sborník. Redigoval Alexander Matuška a iní. Bratislava : SVKL, 1957.

LORENC, L.: *Kukučínova „stenografia“*. In: Slovenská literatúra X. č. 4, s. 503-506. 1963.

WINKLER, T.: *Záhadný rukopis*. In: Národný kalendár 1998. Martin : Matica Slovenská.

SZABO, I.: *Tajomstvo rozlúštil Ladislav Lorenc*. In: Život. 1996, č.45, s.27.

LABÁTH, A.: *Po stopách nášho spisovateľa Martina Kukučina*. In: Národný kalendár 1934. Báčsky Petrovec.

Kópie: fotografia L. Lorenca (SL 40/2), list do ÚSL SAV (204A7) a Kukučínove tajné písmo (21AA2). Poskytla SNK, Archív literatúry a umenia Martin.

Ďakujeme prievidzskému básnikovi pánovi Milanovi Krausovi za podnet na spracovanie článku.